

FƏNN SİLLABUSU

İxtisas: 050116-Tarix müəllimliyi A/B

Fakültə: Tarix-coğrafiya və incəsənət

Kafedra: Tarix və onun tədrisi metodikası

I. Fənn haqqında məlumat

Fənnin adı: Seçmə fənn (Səlcuq dövlətinin tarixi) (İşçi proqram LDU-nun Tarix və onun tədrisi metodikası kafedrasının 14.09.2022-ci il qərarı ilə təsdiq edilmişdir (protokol №1)

Kodu: IPFS-B02

Tədris ili: II (2025-2026) Semestr: III

Tədris yükü: Cəmi 240 saat. Auditoriya saati 75, (45 saat mühazirə ; 30 saat seminar)

Təhsil alma forması: Əyani

Tədris dili: Azərbaycan dili

AKTS üzrə kredit: 7 kredit

II. Müəllim haqqında məlumat:

Adı, soyadı, dərəcəsi: dos. Bayramov Müşfiq Cəbir oğlu

Kafedranın ünvanı: Lənkəran ş. Ə.Məmmədov küç., 21

Məsləhət günləri və saati: II-V günlər saat 10⁰⁰-11⁰⁰

E-mail ünvanı:

III. Təvsiyə olunan dərslik, dərs vəsaiti və metodik vəsaitlər:

1. E.Məmmədov Səlcuqlar . Dərs vəsaiti, Bə, 2015
2. A. Sevim Ərdoğan M. Səlcuqlu dövlətləri tarixi. (Siyasət, təşkilat və mədəniyyət). Ankara, 1995
3. Səlcuklu tarixi. Alparslan və Malazgirt. Ankara, 1985
4. Z.Atçeken, Y.Bedirhan Səlcuqlu müəssisələri və mədəniyyətləri tarixi, Konya, 2012
5. A. Sevim. Malazgirt meydan savaşı. Ankara, 1971
6. E.Merçil Kirman Səlcuqluları. Ankara, 1989
7. O.Turan Səlcuklular tarixi və türk - İslam mədəniyyəti. İstanbul, 1969, 492 s.
8. İ. Kafesoğlu Sultan Melikşah Devrinde Büyük Səlcuklu İmperatorluğu, İstanbul, 1953, 292 s.
9. E. Merçil Səlcuklularda Saraylar və Saray Təşkilatı, İstanbul 2011
10. A.Köymen M. Böyük Səlcuq imperatorluğu. Ankara, 1984
11. A. Köymen A.M. Alp Arslan və zamanı. II cild. Ankara, 1984
12. E. Merçil Müslüman türk dövlətləri tarixi. Ankara, 1998
13. Kafasoğlu İ. Səlcuqların tarixi. İstanbul, 1992
14. Агаджанов С. Государство Сельджуков Средняя Азия в 11-12 вв. М., 1991
15. Ахундова Н.Ч., Гусейнзаде Р.А. Кафраз и великие тюркские империи. Баку, 2012

IV Prerekvizitlər: Fənnin tədrisi üçün öncədən başqa fənnin tədrisi vacib deyil.

V Korekvizitlər: Bu fənnin tədrisi ilə eyni vaxta başqa fənlərin də tədris olunmasına zərurət yoxdur.

VI Fənnin təsviri və məqsədi: Orta əsrlərdə Türk və İslam dünyası tarixində mühüm rol oynayan ən qüdrətli dövlətlərdən biri Səlcuqlar dövləti olmuşdur. Oğuzların Qınıq boyuna mənsub subaşı Səlcuq bəyin X əsrin 80–ci illərində öz yaxınları ilə Çənd şəhərinə köçməsi və İslam dinini qəbul etməsi təkcə Türkiyə tarixində deyil İslam və dünya tarixində çox böyük dəyişikliklərə səbəb oldu. 1040-cı ildə Qəznəvilər üzərində əldə etdikləri qələbədən sonra güclü bir dövlət quran Səlcuqlar Çin sərhədlərindən İstanbula, Aral gölü və Qafqazdan Qırmızı dəniz və Misirə qədər böyük bir əraziyə sahib oldular. Orta Asiyada Qarahanilər və Qəznəvilərdən sonra üçüncü böyük türk-İslam dövləti olan Səlcuqlar bu geniş ərazidə yaşayan xalqların siyasi, iqtisadi, mədəni həyatında çox böyük dəyişikliklərə səbəb oldular.

Kursun tədrisində əsas məqsəd türk xalqları tarixində özünəməxsus rolunu oynayan Səlcuqlar dövləti haqqında tələbələri məlumatlandırmaqdır. Tələbələri səlcuqluların mənşəyi, səlcuqlar dövlətinin yaranması, səlcuqların Səmanilər, Qəznəvilərlə və Qaraxanlılarla münasibətləri, Dəndənəkən savaşı, Malazgird meydan savaşı, Böyük səlcuqlu imperiyasının yaranması, yüksəliş dövrü, parçalanma

səbəbləri, İraq, Kirman, Anadolu səlcuqlu dövlətləri, səlcuqlularda dövlət və hökumət təşkilatları, ordu quruculuğu, din, torpaq mülkiyyət formaları, mədəniyyət və s. haqqında ümumi biliklər verməkdir.

VII. Davamiyyətə verilən tələblər: Fənn üzrə semestr ərzində buraxılmış auditoriya saatlarının ümumi sayı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq davamiyyət meyarları nəzərə alınmaqla müəyyən olunmuş həddən yuxarı olduğu halda tələbə həmin fəndən imtahana buraxılır, onun həmin fənn üzrə akademik borcu qalır.

VIII. Qiymətləndirmə: Tələbələr bilgiyi 100 ballı sistemlə qiymətləndirilir. Bundan 50 balı tələbə semestr ərzində, 50 balı isə imtahanda toplayır. Semestr ərzində toplanan 50 bala aşağıdakılar aiddir: 10 bal davamiyyətə görə, 10 bal seminar və laboratoriya dərslərində fəaliyyətinə görə, 30 bal kollokviumların nəticələrinə görə. İmtahan biletinə bir qayda olaraq fənni əhatə edən 5 sual daxil edilir. Qiymətləndirmə zamanı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq qiymətləndirmə meyarları nəzərə alınır.

Qiymət meyarları aşağıdakılardır:

- 10 bal- tələbə keçirilmiş materialı derindən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəflidir.
- 9 bal-tələbə keçirilmiş materialı tam başa düşür, cavabı dəqiqdir və mövzunun mətnini tam açə bilər.
- 8 bal-tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara yol verir;
- 7 bal- tələbə keçirilmiş materialı başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzi məsələləri əsaslandırə bilmir
- 6 bal- tələbənin cavabı əsasən düzgündür.
- 5 bal-tələbənin cavabında çatışmazlıqlar var, mövzunu tam əhatə edə bilmir.
- 4 bal- tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir;
- 3 bal- tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandırə bilmir;
- 1-2 bal- tələbənin mövzudan qismən xəbəri var.
- 0 bal- suala cavab yoxdur.

Tələbənin imtahanda topladığı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin imtahan göstəriciləri semestr ərzində tədris fəaliyyəti nəticəsində topladığı bala əlavə olunur.

Semestr nəticəsinə görə yekun qiymətləndirmə (imtahan və imtahanaqədərki ballar əsasında)

Nö	Bal	Qiymət	
1.	91-100	əla	A
2.	81-90	çox yaxşı	B
3.	71-80	yaxşı	C
4.	61-70	kafi	D
5.	51-60	qənaətbəxş	E
6.	50 və ondan aşağı	qeyri-kafi	F

IX Davranış qaydalarının pozulması: Tələbə Universitetin daxili nizam – intizam qaydalarını pozduqda onun haqqında əsasnamədə nəzərdə tutulan qaydada tədbir göröləcək.

X. Təqvim planı: 45 saat mühazirə , 30 saat seminar

N	Keçirilən seminar mövzularının məzmunu	Müh.	Sem.
1	Səlcuq dövlətinin mənşəşünaslığı Plan: 1. Səlcuq dövləti haqqında XI-XIII əsrin ərəbdilli mənbələr 2. Səlcuq dövləti haqqında Suriya mənbələri 3. Səlcuq dövləti haqqında farsdilli və bizans mənbələri Mənbə:[1]	2	
2	Səlcuq dövlətinin tarixşünaslığı Plan: 1. Səlcuq dövlətinin tarixşünaslığı Avropa tarixşünaslığında 2. Səlcuq dövlətinin tarixi türk tarixşünaslığında 3. Səlcuq dövlətinin tarixi Azərbaycan tarixşünaslığında Mənbə:[1]	2	2
3	Səlcuqların mənşəyi, Səmanilər, Qaraxanlılarla və Qəznəvilərlə münasibətləri Plan: 1.Səlcuqların mənşəyi və tarixi səhnəyə çıxmaları 2.Səlcuqların Səmanilər və Qaraxanlılarla münasibətləri 3.Səlcuqların Qəznəvilərlə münasibətləri Mənbə:[1; 2;13;14]	2	2
4	Erkən Səlcuq dövrü Plan:	2	2

	1 Yeni Səlcuq başçıları: Tuğrul və Çağrı bəylər 2 Əldə olunan müstəqillik, 1038-ci il qələbəsi 3. Dəndənəkən savaşı Mənbə:[1,2,4;13]		
6	Səlcuq dövlətinin genişlənməsi Plan: 1. Səlcuqlu dövlətinin genişlənməsi 2. Sultan Toğrulun Bağdad səfəri 3. Sultan Alp Arslanın Anadolı səfərləri Mənbə:[2,3,5,11;14]	2	
6	Səlcuq dövlətinin imperiyaya çevrilməsi. Sultan Alp Arslan dövrü Plan: 1. Sultan Toğrulun ölümündən sonra səlcuqlu taxtı uğrunda mübarizə 2. Malazgird meydan savaşı 3. Sultan Alp Arslanın qorq səfəri və ölümü Mənbə:[2,3;5,11;13]	2	2
7	Səlcuq imperiyasının çiçəklənməsi sultan Məlik Şah dövrü Plan: 1. Məlik Şahın hakimiyyətinin ilk illərində Səlcuq dövlətinin daxili vəziyyəti 2. Suriyanın Səlcuqlar tərəfindən fəth edilməsi 3. Məlik Şahın Kirman səfəri 4. Sultan Məlik Şahın Qafqaz Səfəri 5. Ahse və Bəhreyn Qaramatıları Mənbə:[2,4;8;12;13;14]	2	2
8	Səlcuq imperiyasının tənəzzülü Plan: 1. Məlik Şahın ölümündən sonra hakimiyyət uğrunda mübarizə 2. Məlik Tutuğun hakimiyyət uğrunda mübarizəsi 3. Sultan Bərkərarıq ilə Məlik Məhəmməd Təpər arasında hakimiyyət uğrunda mübarizə Mənbə:[1;2;4;12;13;15]	2	
9	Sultan Məhəmməd Təpər dövrü Plan: 1. Məhəmməd Təpərin Böyük səlcuqlu sultanı olması 2. Sultan Məhəmməd Təpərin xaçlılarla mübarizəsi 3. Sultan Məhəmməd Təpərin Bəlinilərlə mübarizəsi Mənbə:[2;4;10;12;14]	2	2
10	Sultan Sencer dövrü Plan: 1. Böyük Səlcuq dövləti Sultan Sencerin hakimiyyət illərində 2. Kəlavən döyüşü 3. Sultan Sencerin Xəzəm səfərləri və Oğuzlar tərəfindən əsir edilməsi Mənbə:[2;4;10;12;14;15]	2	2
11	İraq və Xorasan səlcuqları Plan: 1. İraq Səlcuqlu dövlətinin yaranması 2. Sultan Məhəmmədün ölümündən sonra İraq Səlcuqlu dövlətində hakimiyyət uğrunda mübarizə 3. İraq Səlcuqlu dövləti Sultan Tuğrul və Məsud dövründə Mənbə:[2;4;10;12;14]	2	
12	İraq və Xorasan səlcuqları Plan: 1. İraq Səlcuq dövləti II Məhəmməd dövründə 2. Sultan II Məhəmməd Xəlifə Mükəffil münasibətləri 3. İraq səlcuq dövləti Süleymanşah və Arslanşahın hakimiyyət illərində 4. İraq səlcuq dövlətinin tənəzzülü Mənbə:[2;4;10;12;13]	2	2
13	Kirman səlcuqlu dövləti Plan:	2	

	1. Kirman Səlcuq dövlətinin yaranması və yüksəlişi 2. Sultan Kavurtun Böyük Səlcuq taxtı uğrunda mübarizəsi 3. Kirman Səlcuqlu dövləti Sultənşah dövrü və Turənşah dövründə Mənbə: [2;4;8;12;14]		
14	Kirman səlcuqlu dövləti Plan: 1. Kirman səlcuqlu dövləti 1097-1170-ci illərdə 2. Kirman səlcuq dövləti fitrət (çoxhakimiyyətlik) dövründə 3. Kirman səlcuq dövlətinin tənəzzülü Mənbə: [4;6;12;14]	2	2
15	Suriya və Fələstin səlcuq dövləti Plan: 1. Suriya-Fələstin Səlcuq dövlətinin yaranması 2. Məlik Tutuşun Suriyaya təyin olunması, Şamın fəth edilməsi 3. Suriya-Fələstin Səlcuq dövləti tacüddövlə Məlik Tutuş dövründə 4. Sultənşah dövrü Mənbə: [2;4;12;13;14]	2	2
16	Hələb və Şam səlcuq dövlətləri Plan: 1. Suriya-Fələstin Səlcuqlu dövlətinin parçalanması 2. Hələb Səlcuq dövlətinin xaçlılarla mübarizəsi 3. Şam Səlcuq dövləti Mənbə: [1;4;12;13;14]	2	2
17	Anadolu Səlcuq dövləti Plan: 1. Anadolu Səlcuq dövlətinin yaranması 2. Sultan Cəlalüddövlə din-Mülziddin Məlik şahın yürüşləri 3. Anadolu Səlcuq dövlətinin xaçlılara qarşı mübarizəsi 4. Miryəkəfalon döyüşü Mənbə: [1;2;10;11;12;15]	2	2
18	Anadolu Səlcuq dövləti Plan: 1. Üçüncü (1189-1192) və dördüncü (1202-1204) xaç yürüşləri 2. Anadolu Səlcuq dövləti Əlaəddin Keyqubadın hakimiyyəti dövründə 3. Anadolu monqol istilasından (1230-1242) Mənbə: [1;2;10;11;12;14]	2	
19	Anadolu Səlcuqbəylikləri Plan: 1. Məngüçlü bəyliyi (1080-1228) 2. Çaka (Çaxa) bəyliyi (1081-1098) 3. Dənışməndilər bəyliyi (1092-1178) 4. Saltuklu bəyliyi (1092-1202) Mənbə: [1;2;10;11;12;14]	2	2
20	Səlcuqlu dövlətinin idarəçilik quruluşu Plan: 1. Dövlətəşkilatları 3. Hökumətəşkilatları Mənbə: [1;2;4;10;12;14]	2	
21	Səlcuq dövlətinin daxili siyasəti Plan: 1. Səlcuqlarda hakimiyyət rəmzləri 2. Ordu quruculuğu 3. Torpaq mülkiyyət formaları Mənbə: [1;2;4;10;12;14]	2	2
22	Səlcuq dövlətində mədəniyyət Plan: 1. Səlcuqlara din 2. Elmi biliklər	2	

	3. Memarlıq Mənbə: [1;2;4;10;12;14]		2
23	Səlcuq dövlətinin təsərrüfat həyatı Plan: 1. Sənətkarlıq 2. Əkinçilik və maldarlıq Mənbə: [1;2;4;10;12;15]	1	
		45	30

XI. Fənn üzrə tələblər: Səlcuq dövlətlərinin tarixini tarixi məkana görə ictimai, iqtisadi, siyasi və mədəni prosesləri müqayisə və dövlətinin tarixinin inkişaf dinamikasını təhlillər əsasında öyrənməlidir.

XII. Fənn üzrə təlim nəticələri

- Səlcuq dövlətlərinin tarixinin spesifik xüsusiyyətlərini şərh edir.
- Səlcuq dövlətlərinin tarixində baş vermiş proseslərdə şəxsiyyətlərin rolu izah edir.
- Səlcuq dövlətlərinə məxsus olan mədəniyyətlərin dünyaya xalqların mədəniyyətlərinin formalaşmasına təsirini təhlil edir.
- Müxtəlif mənbələrdən istifadə etməklə türk Səlcuq dövlətlərinin tarixinə dair təqdimatlar hazırlayır.
- Tarixi məkana görə ictimai, iqtisadi, siyasi və mədəni proseslərə dair referatlar hazırlayır.

XIII. Tələbələr fənn haqqında fikrinin öyrənilməsi:

XIV. Kollokvium sualları:

I kollokvium sualları:

1. Səlcuq dövləti Suriya və Ərəbdilli mənbələrində
2. Səlcuq dövləti farsdilli və bizans mənbələrində
3. Səlcuq dövlətinin tarixi türk tarixşünaslığında
4. Səlcuq dövlətinin tarixi Azərbaycan tarixşünaslığında
5. Səlcuqların mənşəyi və tarix səhnəsinə çıxmaları
6. Səlcuqların Səmanilər və Qaraxanlılarla münasibətləri
7. Səlcuqların Qəznəvilərlə münasibətləri
8. Səlcuqların müstəqillik əldə etmələri, 1038-ci il qələbəsi
9. Dəndənəkən savaşı (1040-cı il)
10. Səlcuqlu dövlətinin genişlənməsi
11. Sultan Toğrulun Bağdad səfəri
12. Malazgird meydan savaşı
13. Sultan Alp Arslanın şərq səfəri və ölümü
14. Məlik Şahın hakimiyyətinin ilk illərində Səlcuq dövlətinin daxili vəziyyəti
15. Məlik Tutuşun hakimiyyət uğrunda mübarizəsi

II kollokvium sualları:

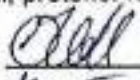
1. Sultan Berkيارق ilə Məlik Məhəmməd Təpər arasında hakimiyyət uğrunda mübarizə
2. Böyük Səlcuq dövləti Sultan Səncərin hakimiyyəti illərində
3. Katavan döyüşü
4. Sultan Səncərin Oğuzlar tərəfindən əsir edilməsi
5. İraq Səlcuqlu dövlətinin yaranması
6. İraq Səlcuqlu dövləti Sultan Tuğrul və Məsud dövründə
7. İraq səlcuqlu dövləti Süleymanşah və Arslanşahın hakimiyyəti illərində
8. İraq səlcuqlu dövlətinin tənəzzülü
9. Kirman Səlcuqlu dövlətinin yaranması və yüksəlişi
10. Sultan Kavurtun Böyük Səlcuqlu taxtı uğrunda mübarizəsi
11. Kirman səlcuqlu dövləti 1097-1170-ci illərdə
12. Kirman səlcuqlu dövlətinin tənəzzülü
13. Suriya və Fələstin Səlcuqlu dövlətinin parçalanması
14. Hələb Səlcuqlu dövlətinin xaçlılarla mübarizəsi
15. Şam Səlcuqlu dövləti

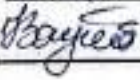
XV. İmtahan sualları

1. Səlcuq dövləti Suriya və Ərəbdilli mənbələrində
2. Səlcuq dövləti farsdilli və bizans mənbələrində

3. Səlcuq dövlətinin tarixi türk tarixşünaslığında
4. Səlcuq dövlətinin tarixi Azərbaycan tarixşünaslığında
5. Səlcuqluların mənşəyi və tarix səhnəsinə çıxmaları
6. Səlcuqların Səmanilər və Qaraxanlılarla münasibətləri
7. Səlcuqların Qəznəvilərlə münasibətləri
8. Səlcuqların müstəqillik əldə etmələri, 1038-ci il qələbəsi
9. Dəndənəkən savaşı (1040-cı il)
10. Səlcuqlu dövlətinin genişlənməsi
11. Sultan Toğrulun Bağdad səfəri
12. Malazgird meydan savaşı, Sultan Alp Arslanın şərq səfəri və ölümü
13. Sultan Məlik Şahın hakimiyyətinin ilk illərində Səlcuq dövlətinin daxili vəziyyəti və onun Qafqaz Səfəri
14. Məlik Tutuşun hakimiyyət uğrunda mübarizəsi
15. Sultan Berkيارق ilə Məlik Məhəmməd Təpər arasında hakimiyyət uğrunda mübarizə
16. Böyük Səlcuq dövləti Sultan Səncərin hakimiyyəti illərində
17. Katavan döyüşü
18. Sultan Səncərin Oğuzlar tərəfindən esir edilməsi
19. İraq Səlcuqlu dövlətinin yaranması
20. İraq Səlcuqlu dövləti Sultan Tuğrul və Məsud dövründə
21. İraq səlcuqlu dövləti Süleymanşah və Arslanşahın hakimiyyəti illərində
22. İraq səlcuqlu dövlətinin tənəzzülü
23. Kirman Səlcuqlu dövlətinin yaranması və yüksəlişi, Sultan Kavurtun Böyük Səlcuqlu taxtı uğrunda mübarizəsi
24. Kirman səlcuqlu dövləti 1097-1170-ci illərdə, Kirman səlcuqlu dövlətinin tənəzzülü
25. Hələb Səlcuqlu dövlətinin xaçlılarla mübarizəsi
26. Suriya və Fələstin Səlcuqlu dövlətinin parçalanması
27. Şam Səlcuqlu dövləti
28. Suriya Fələstin Səlcuqlu dövlətinin yaranması və tacüddövlə Məlik Tutuş dövrü
29. Anadolu Səlcuq dövlətinin yaranması
30. Anadolu Səlcuq dövlətinin xaçlılara qarşı mübarizəsi, Miryakəfalon döyüşü
31. Anadolu Səlcuq dövləti Əlaəddin Keyqubadın hakimiyyəti dövründə
32. Anadolu monqol istilası dövründə
33. Məngüçlü və Çaka (Çaxa) bəylikləri
34. Dənışməndilər və Saltuklu bəylikləri
35. Səlcuqlularda dövlət və hökumət təşkilatları
36. Səlcuqlularda hakimiyyət rəmzləri və ordu quruculuğu
37. Səlcuqlularda torpaq mülkiyyət formaları
38. Səlcuqlularda din və elmi biliklər
39. Səlcuqlularda memarlıq və sənətkarlıq
40. Səlcuqlularda əkinçilik və maldarlıq

Seçmə fənn (Səlcuq dövlətinin tarixi) fənninin sillabusu 050116-Tarix müəllimliyi ixtisası üzrə tədris planı və fənn proqramı əsasında tərtib edilmişdir. Sillabus "Tarix və onun tədrisi metodikası" kafedrasında müzakirə edilərək, təsdiq edilmişdir (12 sentyabr 2025-ci il, protokol № 1).

Kafedra müdiri: dos.K.F.Mahmudov

Fənn müəllimi: dos.M.C.Bayramov